

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1379143/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב יעקב זמיר, הרב אברהם שינדלר, הרב מימון נהרי

המערער: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד יהונתן סורפיץ)

נגד

המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד רון טורקלטאוב)

הנדון: העדר סמכות בית הדין לדון בתביעת צד ג', אפילו בהסכמתו, וההבחנה בינה לבין הסמכות לדון באיזון חוב כזה או הסמכות הנגזרת לברר את קיומו

פסק דין

א. לפנינו ערעור האיש (להלן: המערער) על החלטת בית הדין הרבני האזורי חיפה מיום ב' באייר התשפ"ב (3.5.22) שבה הוחלט לסגור את התיק.

קודם לכך נדון בהחלטה זו חיובה של האישה (להלן: המשיבה) לשאת במחצית החוב שנוצר בשל הלוואה (לכאורה) שנתנה אם האיש – המערער, במהלך החיים המשותפים של הצדדים לצורך הקמת עסק.

בית הדין ציטט מתגובת המשיבה שבה הובעה הסכמה מותנית כדלהלן:

[...] כי החיוב הכספי [99,000 ש"ח לפי האמור שם לעיל] יהיה בינה לבין [אם המבקש]. עם זאת, הסכמה זו הינה בכפוף לכך שיובהר שלמבקש לא יהיו כל טענות ביחס לחוב זה, וכי החוב הינו בין המשיבה לבין [אם המבקש] בלבד, כאשר בית הדין ייקבע את מועד החיוב רק לאחר פסיקתו לעניין הכתובה.

בסופה של ההחלטה שאימצה לכאורה את עמדתה – הסכמתה של המשיבה ובהחלטה נוספת שניתנה לאחריה ושאלה היא כלולה בערעור הורה בית הדין, כאמור, על סגירת התיק.

המערער מערער על החלטה זו ודורש את המשך הדיון בתביעתו, שכן חלק ממנה כלל לא נדון והוכרע עדיין.

להבנת העניין נחוצה הבנת הרקע:

המערער הגיש תביעת גירושין שאליה כרך, בין השאר, את התביעה בענייני הרכוש שבה עתר, בסעיף 119 ח' לכתב התביעה:

לחייב את האישה להשיב לאימו של הבעל מחצית מכספי הלוואות [...] וכן לקזז מחלקה בתמורת הדירה את מחצית הלוואה שניתנה לצדדים בעבור מימון ההון הראשוני [...] 175,000 ש"ח [נעיר ונבהיר כי מן הטענות התברר כי סכום זה הוא אותה "מחצית הלוואה" המדוברת ולא הלוואה הנטענת כולה].

לאמור: לשיטת המערער נדרשת המשיבה לשאת לא רק בהלוואה שניתנה לשם הקמת העסק אלא גם בהלוואה נוספת, בסכום נכבד עוד יותר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לדברי המערער סכום ההלוואה שניתנה לצורך רכישת הדירה עבר למוכר, ונדרשת הכרעת בית הדין לגבי תביעה זו. משלא ניתנה עדיין ההכרעה אין מקום לסגור את התיק, וכדברי בא כוחו בדיון לפנינו:

הגשנו סיכומים בעניין האקטואר, האקטואר אליו הפנה בית הדין דיבר על החובות מעסק ה[...], ומהבנקים, כספים שנתנה האם אשר קשורים לעסק המשותף. על זה ביקש בית הדין לסכם, הוא גם אומר בדיון ובהחלטה שאנו נסכם בעניין החובות הללו וייקבע דיון הוכחות בעניין הדירה, שהם כספים שנתנו לדירה והחוב לאם, זה העניין וזה ברור.

נקבע דיון, התייצבנו לדיון, צירפנו תצהיר מטעם האם, הגענו כולנו לדיון, כולל האם. בית הדין אומר "אני בהרכב חסר, התיק מורכב אני לא יכול לדון", נקבע מועד חדש, ובית הדין בהמשך מבקש מאתנו הבהרה מה עוד נשאר לבית הדין לדון, וזה לאחר שהוא קובע לצורך מה נקבע הדיון, אמרתי לבית הדין את מה שהוא עצמו קבע: הדיון נועד לחקירות והכרעה בעניין החזר החוב על הדירה, ובית הדין מינה אותי ואת בא כוח האישה ככונסי נכסים, אין שום החלטה אשר קשורה לפירוק שיתוף, לקידום הליכי מכירה, בית הדין סגר את התיק [...]

סגר את התיק ולא מאפשר לי להגיש בקשות, אומרים לי המזכירות פנינו פיזית עם הבקשות שלך לבית הדין ואמר לנו בית הדין שלא מחיים את התיק ולא מקבלים יותר בקשות שלו.

תהפכו את כל התיק ולא תמצאו החלטה מנומקת עם הסברים, עם תמצית טענות בהתאם לתקנה קי"ד, שום דבר, תראו לי התייחסות בפסק דין לחוב ההלוואה של ה-175,000 ש"ח עבור הדירה, אין התייחסות לכינוס נכסים [...]

הלוואה בעניין העסק זה נושא שהאקטואר יכריע בו, אבל כאן זו הלוואה נקייה שניתנה לצורך רכישת דירה ואין שום קשר לאקטואר.

ב. משנטענו הטענות לפנינו העלה בית דיננו את שאלת הסמכות, שאלה שמשום מה לא הועלתה, לכאורה, בבית דין קמא, אך עומדת ביסודו של העניין, שכן אם בית הדין נעדר סמכות להכריע בעניין שבמחלוקת הרי שבצדק נסגר התיק (גם אם לא ברור לנו אם אכן מטעם זה החליט בית דין קמא על סגירתו) ואין טעם בפתיחתו מחדש ובחידושו של הדיון:

אימו של המערער היא צד ג' שבית הדין אינו מוסמך לדון בתביעות בינו לבין הצדדים או אחד מהם, וזאת אף אם יסכימו לכך כל הנוגעים בדבר. זהו לפחות המצב המשפטי השורר כיום – מאז נקבע כך בבג"ץ סימה אמיר וכל עוד לא שונה הדבר בחקיקה, ושלא כדבריו של בא כוח המערער בדיון לפנינו שבהם נטען כי אם המערער יכולה להצטרף להליך בהסכמתה שלה או כי לבית הדין עצמו יש סמכות לצרף צד ג' להליך, לפחות אם הלה מסכים לכך.

בא כוח המערער טען כי בית הדין מוסמך לדון בעניין, וכאמור טען – בדיון עצמו (להבדיל מטענות נוספות שהעלה לאחריו, בהשלמה הטיעון, וכפי שיובא להלן) כי סמכות זו היא מכוח ההסכמה. הערנו על כך לעיל. ומכל מקום נציין כי את הטענה כי בית הדין מוסמך לעסוק בעניין ביקש בא כוח המערער לתמוך גם בחלקה האחר של ההחלטה, מושא הערעור, ובהליך שקדם לה שבהם נדון החוב האחר לאם המערער, ושלעניינו נקבע לפי הצעתה של המשיבה עצמה כי תישא בחוב אך תשלם את חלקה ישירות לאם המערער והמערער עצמו יהיה מנוע מלדרוש זאת.

בא כוח המשיבה שהשיב לדברים הבהיר כי לטעמו בית הדין אכן נעדר סמכות לדון בסוגיה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהמשך דברי בא כוח המשיבה (שורות 212–220 לפרוטוקול, הדברים נרשמו בפרוטוקול בטעות כביכול מפי בא כוח המערער אך הם דברי בא כוח המשיבה כפי שנקל להבין גם מתוכנם ומקשרם) אף הפנה הוא לתגובת באת כוחה הקודמת של מרשתו שהוגשה בעבר לבית דין קמא, בעניינו של החוב שבגין ההלוואה להקמת העסק, שבה נאמר כי המבקש מבקש שחיוב המשיבה לפרוע את החוב יהיה כלפי אימו, ובהמשך לכך נאמר ואף הודגש כי האם אינה צד להליך ולא תבעה את המשיבה להחזר כספי וכי התביעה היא במסגרת הליכי חלוקת הרכוש שבין הצדדים, המערער והמשיבה.

בא כוח המשיבה אף הטעים והבהיר:

היה ברור בבית הדין קמא ובערעור כאן שסמכות לדון בתביעה כזו אינה בבית הדין [...] הייתי יכול להבין תביעה לו היה הבן טוען "החזרתי את הכסף לאימא ונהיית בעל דברה ובמובן הזה הרי שכיסי הוא שחסר ויש להשיב לי", אבל זו אינה העילה כאן בתביעה.

לעניין ההלוואה שניתנה לצורך העסק הוסיף בא כוח המשיבה והבהיר כי לשיטתו גם ההחלטה שהורתה על השבת חוב זה לידי האם, על בסיס הסכמתה של מרשתו (שניתנה בעת שיוצגה על ידי אחרים), שגויה הייתה אלא שהחלטה זו (שקוימה, לפי המשתמע) "היא כבר מעשה גמור" וכי הסכמת מרשתו לאותו תשלום חייבה אותה כהתחייבות חוזית אך לא מכוח פסיקה.

לעניין הערעור שלפנינו – ובזיקה לאינהנמקתה של החלטת בית הדין קמא לסגור את התיק בנימוק של חוסר סמכות, טען בא כוח המשיבה כי יש להעמיד את בית הדין קמא על חזקתו שאינו טועה ועל כן "להניח שבית הדין אכן התכוון לכך שאין בידו הסמכות להכריע בזה, ומכאן שתוצאתו נכונה ואמיתית".

בסופו של דיון הורינו לצדדים להגיש השלמות טיעון בכתב בסוגיית הסמכות, הללו הוגשו והגיעה עת הכרעה.

ג. בהשלמות טיעון שהגיש בא כוח המערער בשם מרשו ביקש הלה לקבוע כי בית הדין מוסמך אכן לדון בשאלה, וזאת מכוחה של סמכות אגבית. לעניין זה הוזכרה וצוטטה בדבריו באריכות פסיקת בית הדין הרבני האזורי ירושלים בתיק 1359292/2 שבה נדונה שאלה דומה ונאמר בה, תוך הפניה לכמה פסקי דין אחרים, כדלהלן:

בפני בית הדין טענת האישה בעניין חוסר סמכותו של בית הדין לדון בטענה שהועלתה בכתב התביעה בעניין ההלוואה שנתן אבי האיש לצורך רכישת בית הצדדים [...] בפתח הדברים יובהר כי הסעד שהתבקש בכתב התביעה הוא החזר הלוואה שנתנה על ידי אבי האיש לבני הזוג לצורך רכישת הבית המשותף וזאת מתוך כספי מכירת הבית [...] השאלה היא האם בית הדין מוסמך לדון בהחזר ההלוואה לצד ג', אבי האיש.

הנושא העומד בפני בית הדין הוא הליך פירוק השיתוף בבית המשותף. לצורך כך בית הדין מוסמך להכריע מהו הסכום שיחולק בין הצדדים ומהו הסכום שעל הצדדים להשיב לצד ג', אם בכלל. ההכרעה בעניין ההלוואה מאבי האיש נדרשת לצורך ההכרעה בעניין פירוק השיתוף בבית ודרך ביצועו ולפיכך לבית הדין ישנה סמכות להכריע לגבי כך. מדובר למעשה בסמכות נגררת, אשר נתונה לבתי הדין הרבניים מימים ימימה. ראו בג"ץ 5918/07 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, סג(2) 247 (2009):

הלכה פסוקה מימים ימימה היא כי לבתי הדין הדתיים סמכות טבועה כערכאות שיפוט לדון בעניינים המתעוררים בפניהם בדרך אגב, וזאת כאשר הדבר נדרש על מנת להכריע בעניין שהובא בפניהם כדין (ראו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למשל: ע"א 421/54 עטיה נ' ברדה, פ"ד ט 1205, 1209 (1955), מפי המשנה לנשיא ש"ז חשין).

סמכות זו זהה לסמכות הקבועה בסעיף 76 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד – 1984:

76. הובא ענין כדין לפני בית משפט והתעוררה בו דרך אגב שאלה שהכרעתה דרושה לבירור הענין, רשאי בית המשפט להכריע בה לצורך אותו ענין אף אם הענין שבשאלה הוא בסמכותו הייחודית של בית משפט אחר או של בית דין אחר.

על הוראה זו ותכליתה עמד השופט – כתארו אז – חשין כבג"ץ 1214/97 חלמיש נ' בית הדין הארצי לעבודה (פ"ד נג(2) 647, בעמ' 656–657):

מאז הוחל בחלוקת סמכויות בין בתי משפט, בתי דין וטריבונלים למיניהם, הסוגיה של שאלת-עיקר ושאלת-אגב הינה שאלה מובנית במערכת. הנה היא תביעה המוגשת לבית משפט פלוני. בית המשפט מוסמך לדון בתביעה, אך אין הוא יכול להכריע בה אלא אם יוסף ויכריע 'דרך אגב' בשאלה נגררת, שאלה שהיא כשלעצמה – כשאלת-מישרין – מצויה בסמכותם הייחודית של בית משפט או של בית דין אחר. המוסמך הוא בית משפט להכריע 'דרך אגב' בשאלה שאין הוא מוסמך להכריע בה במישרין? כך, למשל, היה בשכבר הימים, כאשר תביעות חזקה היו בסמכות בית משפט השלום ואילו שאלות בעלות היו בסמכות ייחודית של בית המשפט המחוזי (דין זה לא נשתנה והוא שורר אף כיום). ומה דין מקום שתובע ונתבע בבית משפט השלום ניצו ביניהם על החזקה, אך להכרעה בשאלה זו נדרש בית המשפט להכריע בזכות הקנין [...]

הוראת סעיף 76 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב] נועדה לפתור קושיה זו שהצגנו, ומשמיעה היא אותנו שתי אלה: אחת, בית משפט הדין בסמכות, ותוך כדי הדיון מתעוררת בו, דרך אגב, שאלה שהכרעתה נדרשת לבירור העניין, מוסמך הוא בית המשפט להכריע באותה שאלה אף אם הכרעת-מישרין בה נתונה לסמכותם הייחודית של בית משפט או של בית דין אחר. שתיים, ההכרעה באותה שאלת-אגב כוחה היא יפה רק באותם הליכים עצמם, דהיינו: ההכרעה באותה שאלה לא תהא מעשה בית דין. כך, למשל, נאמר בדוגמת החזקה – בעלות, כי בית משפט השלום מוסמך להכריע – 'דרך אגב' – בשאלת הבעלות, אך הכרעה זו כוחה היא רק לאותה התדיינות בלבד. דבר לא ימנע את התובע (או את הנתבע) מהעלות את שאלת הבעלות, כשאלת מישרין, לפני בית המשפט המחוזי, ובהתדיינות זו השנייה הכרעתו של בית משפט השלום לא תישא עמה עוצמה של מעשה בית דין [...]

תכלית ההוראה גלויה על פניה: מחד גיסא, שלא להביא לפיצול בלתי ראוי של דיונים, ומאידך גיסא – ובשל צמצום ההכרעה בשאלת-האגב 'לצורך אותו ענין' – לשמור כראוי על חלוקת הסמכויות בין גופי השפיטה כפי שנקבעה בחוק.

נפנה להכרעה דומה לזו שבעניינו שנתן בית הדין האזורי בירושלים בהרכב בראשותי (הרב מרדכי רלב"ג – אב"ד, הרב יקותיאל כהן, הרב עמרם אלחדד) בתיק 1134120/8 (23.4.2018). בתיק זה דובר על שאלה זהה של סמכות בית הדין לדון בהלוואות ההורים לרכישת דירת הצדדים למרות שמדובר בצד ג'. בית הדין הכריע כי יש לו סמכות לדון בדבר מכוח סמכותו הנגררת:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בדיון ובסיכומי הצדדים דובר על חובות להורים... אומנם לאחר העיון נראה שיש לבית הדין סמכות בזה היות שהדבר נוגע ישירות לעניין חלוקת הרכוש שבין הצדדים, ואגב זה נדון גם העניין של צד ג'. עיין אריכות דברים בעניין זה בפסק דין של בית הדין באר שבע בתיק 1098252/12 [פורסם בנבו] מיום ' בתמוז התשע"ז (4.7.2017) שבו הוחלט שיש לבית הדין סמכות לדון בעניין מגרש שנרשם על שם אבי האיש במסגרת חלוקת רכוש בין בני זוג.

כן נפנה לתיק 1096123/5 (הרב שניאור פרדס – אב"ד, הרב פנחס מונדשיין, הרב בצלאל ווגל) בית הדין האזורי בנתניה (10.11.2019):

טרם נמשיך בדיון, נרחיב מעט במקור הסמכות של בית הדין לדון בהחזר המתנה. שהנה היה מקום לומר שהתביעה העיקרית לפנינו היא בין הורי האיש אשר נתנו את המתנה ובין האישה, ולפי זה נמצא שאין לבית הדין סמכות לדון בתביעה מאחר שהם צד ג' בתיק דנן.

ומכל מקום, נראה שיש סמכות לבית הדין לדון בתביעת האיש מצד עצמו לחשב ולאזן את חובות הצדדים ביניהם ביחס לצד ג', וזאת מבלי להזדקק לתביעה של צד ג' עצמו. כמובן שהחלטה כזו לא תחייב את צד ג' אלא רק את הצדדים עצמם. ולדוגמא, אם הבנק נושה בצדדים, בוודאי שיש סמכות לבית הדין להכריע בין הצדדים מהו הסכום או החיוב של כל אחד מהצדדים כלפי הבנק, אף שהחלטה כזו לא תחייב את הבנק בעצמו. והוא הדבר כלפי חובות להורי מי מהצדדים.

לא מן המותר להוסיף כי בהתאם לסעיף 6(א) לחוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג – 1973:

לצורך איזון המשאבים לפי סעיף 5 יש לשום את נכסי כל אחד מבני הזוג, פרט לנכסים שאין לאזן שוויים; משווי הנכסים האמורים של כל בן זוג יש לנכות את סכום החובות המגיעים ממנו, למעט חובות בקשר לנכסים שאין לאזן שוויים.

כלומר, כאשר בית הדין עורך איזון משאבים – בסמכותו, מכוח חוק, לדון בחובות הצדדים, וזאת על אף שמדובר בחובות לצד ג'.

ד. בבית הדין הרבני לא נהוגה שיטת התקדים המחייב, ולא כל שכן שאין בית הדין הגדול מחויב לפסיקותיו של בית דין אזורי.

אולם מאחר שהמערער מבקש להסתמך על האמור בפסק דינו זה של בית הדין הרבני האזורי ירושלים נבחן נא אם אכן יש מקום להסתמך על פסק דין זה לפחות מנקודת הראות הגורסת כי אכן יש לאמץ את שנאמר בו. נשוב ונצטט אפוא כמה קטעים ממנו, לרבות מפסקי הדין המצוטטים בו עצמו, תוך שנדגיש בהם מילים הנדרשות לענייננו ולעיוננו בדברים – לאחר כל מובאה נבחן אם דומים הדברים לענייננו של הערעור שלפנינו:

הנושא [...] הוא הליך פירוק השיתוף בבית המשותף. לצורך כך בית הדין מוסמך להכריע מהו הסכום שיחולק בין הצדדים ומהו הסכום שעל הצדדים להשיב לצד ג', אם בכלל. ההכרעה בעניין ההלוואה מאבי האיש נדרשת לצורך ההכרעה בעניין פירוק השיתוף בבית ודרך ביצועו. ולפיכך לבית הדין ישנה סמכות להכריע לגבי כך. מדובר למעשה בסמכות נגזרת [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לפנינו אין מדובר בפירוק שיתוף. שלא שבפסק הדין המצוטט אין מדובר במכירת נכס וחלוקת תמורתו, כשמבוקש שחלק ממנה לא יחולק (אלא יועבר לצד ג') בשל חוב לצד ג', ועל כן הכרעה בענייניו של החוב או השבתו בפועל אינה עומדת בזיקה לפירוק השיתוף.

אכן מדובר בחלוקת רכושם של הצדדים ולצורכה נדרש לכאורה איזון משאבים. לצורך איזון המשאבים יש לשום את שווי נכסי כל אחד מהצדדים ובכלל זה את חובותיו, וייתכן שיש מקום לברר לצורך זה אם אכן קיימים חובות, אלא שבהליך שלפנינו לא דובר למעשה על כך – וכלל איננו יודעים אם יש נכסים שיש לאזן את שוויים או כי כלל נכסי הצדדים חולקו ואוזנו כבר או הוסכם דבר לגבי חלוקתם.

לא זו אף זו, אף לו עמד לפנינו עניין של איזון משאבים כולל לא ברור כלל מדוע יהיה צורך לעסוק לצורכו בבירור ובהשבת החוב הנטען לצד ג': לו דובר בחוב שבו נושה צד ג' לפי הנטען רק באחד מן הצדדים ואותו צד טוען כי יש להפחיתו ממסת נכסיו לצורך האיזון, הרי שהיה מקום לומר כי כדי לקבוע את מסת נכסי אותו צד אכן עלינו לברר אם קיים חוב כנטען אם לאו.

במצב כזה ההכרעה הנדרשת אינה חיובו של צד ב' כלפי צד ג' במחצית החוב שחייב צד א' לצד ג', אלא: צד ג' ימשיך לנשות בצד א' בלבד אך ייטול מצד ב' במסגרת האיזון את שווי חצי החוב (או שממה שצריך הוא ליתן לצד ב' במסגרת האיזון תיגרע מחצית החוב). הפסיקה היא בעניין שבין הצדדים המתדיינים לפני בית הדין, אלא שאגבה ולצורכה בוחן בית הדין אם קיים חוב לכאורי של אחד מהם לצד ג'.

אולם בעניינינו אין מדובר בכך אלא בחוב שלפי הנטען הוטל מעיקרו על שני הצדדים בחלקים שווים. הכללתו של חוב זה במסת הנכסים אינה משפיעה על האיזון, שכן ככל שנפחית את מחציתו ממסת נכסי צד א' נצטרך במקביל להפחית את המחצית האחרת ממסת נכסי צד ב'. הלכה למעשה אפוא ההכרעה בנוגע לקיומו של החוב היא עניין בפני עצמו ואינה נדרשת כלל וכלל בהקשר של חלוקת נכסי הצדדים ביניהם: ייטול כל צד את חלקו בנכסים המשותפים, ולאחר מכן ישלם כל אחד מהם את חלקו בחוב לצד ג' או יתדיין עם אותו צד ג' ככל שיש הכחשה (ובעניינינו יש הכחשה) בנוגע לעצם קיומו של החוב.

לכל היותר נוכל לומר שבמסגרת חלוקת הרכוש בין הצדדים יצטרך בית הדין לומר כי "ככל שישנו חוב של הצדדים לצד ג' יישאו בו הצדדים בחלקים שווים" – אף זאת לא "מן הדין", שהרי מובן מאליו הוא שאם החוב הוא חוב משותף של הצדדים יישאו בו הם בחלקים שווים, ואף אם ירצוה ויסקימו הצדדים ובית הדין עימהם לא יוכלו לקבוע כי אחד מהם ייפטר מחלקו בו והאחר יישא בתשלום במקומו, שהרי קביעה כזו נוגעת לצד ג' ועשויה לפגוע בזכויותיו שלא כדין, אלא שיוכל להיות לה מקום למעלה מן הצורך כדי לשלול טענה אפשרית כי במישור של היחסים בין הצדדים עצמם אחראי אחד מהם לחוב זה יותר משאחראי לו משנהו ולכן עליו לשלם לאותו צד ג' את כולו או חלק גדול יותר מחלקו של האחר בו וממילא לפטור בפועל את חברו מלשלם, או כי עליו לשפות את חברו בגין חלקו בחוב.

בעניינינו אף קביעה כזו אינה נחוצה שהרי אין הצדדים חלוקים בשאלה על מי מהם לשאת בחוב, מי מהם אחראי להיווצרו יותר מחברו וכדו' אלא בשאלה אם אכן קיים חוב, כשלכולי עלמא: אם קיים חוב – שניהם שותפים לו במידה שווה. אך כקביעה ש"למעלה מן הצורך" אפשרית היא אף בעניינינו "ככל שקיים חוב [...] יישאו בו הצדדים בחלקים שווים".

אולם השאלה אם אכן קיים חוב כאמור אם לאו אינה נצרכת כלל לעניין שבו צריך בית הדין להכריע, וממילא אין בית הדין מוסמך להכריע בעניינה אף לא מכוחה של סמכות נגירת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה. זאת ועוד: אף לו הייתה סמכות נגזרת בענייננו, הלא לסמכות כזו מגבלות וסייגים, ולעניינם נמשיך במובאות מפקס הדין שאותו עשה המערער עטרה לראשו:

מדובר למעשה בסמכות נגזרת [...] סמכות זו זהה לסמכות הקבועה בסעיף 76 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד – 1984 [...] על הוראה זו ותכליתה עמד השופט – כתארו אז – חשין בבג"ץ 1214/97 חלמיש נ' בית הדין הארצי לעבודה (פ"ד נג(2) 647, בעמ' 656–657):

[...] **ההכרעה באותה שאלת-אגב כוחה יהא יפה רק באותם הליכים עצמם, דהיינו: ההכרעה באותה שאלה לא תהא מעשה בית דין. כך, למשל, נאמר בדוגמת החזקה – בעלות, כי בית משפט השלום מוסמך להכריע – 'דרך אגב' – בשאלת הבעלות, אך הכרעה זו כוחה יהא רק לאותה התדיינות בלבד. דבר לא ימנע את התובע (או את הנתבע) מהעלות את שאלת הבעלות, כשאלת-מישרין, לפני בית המשפט המחוזי [...]**

[...] כן נפנה לתיק 1096123/5 (הרב שניאור פרדס – אב"ד, הרב פנחס מונדשיין, הרב בצלאל ווגל) בית הדין האזורי בנתניה (10.11.2019):

[...] היה מקום לומר שהתביעה העיקרית לפנינו היא בין הורי האיש אשר נתנו את המתנה ובין האישה, ולפי זה נמצא שאין לבית הדין סמכות [...]

ומכל מקום, נראה שיש סמכות לבית הדין לדון בתביעת האיש מצד עצמו לחשב ולאזן את חובות הצדדים ביניהם ביחס לצד ג', וזאת מבלי להזדקק לתביעה של צד ג' עצמו. כמובן שהחלטה כזו לא תחייב את צד ג' אלא רק את הצדדים עצמם. ולדוגמא, אם הבנק נושה בצדדים, בוודאי שיש סמכות לבית הדין להכריע בין הצדדים מהו הסכום או החיוב של כל אחד מהצדדים כלפי הבנק, אף שהחלטה כזו לא תחייב את הבנק בעצמו. והוא הדבר כלפי חובות להורי מי מהצדדים.

לא מן המותר להוסיף כי בהתאם לסעיף 6(א) לחוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג – 1973:

לצורך איזון המשאבים לפי סעיף 5 יש לשום את נכסי כל אחד מבני הזוג, פרט לנכסים שאין לאזן שוויים; משווי הנכסים האמורים של כל בן זוג יש לנכות את סכום החובות המגיעים ממנו, למעט חובות בקשר לנכסים שאין לאזן שוויים.

כלומר, כאשר בית הדין עורך איזון משאבים, בסמכותו מכוח חוק לדון בחובות הצדדים, וזאת על אף שמדובר בחובות לצד ג'.

וכאמור לעיל אכן לו נזקק בית הדין בענייננו לשום את נכסי הצדדים ולבחון למי מהם נכסים עודפים על של חברו, כדי לאזן את הנכסים, ולו הייתה הטענה כי על אחד מהם רובץ חוב – היה בית הדין מוסמך לברר אם אכן כך הדבר, אלא שכאמור לא בזה מדובר.

ומכל מקום, אף לו היה מדובר בכך לא הייתה הכרעה בית הדין יכולה לחייב את המערער, ואף לא הייתה יכולה לחייב את המשיבה ביחסיה עם המערער אלא ביחסיה עם המערער עצמו.

איימחויבותה של האם להחלטה היא המובן מאליו נוכח העדר סמכות בית הדין בעניינה, וכאמור בפירוש בפסקי הדין המצוטטים כי פסק הדין לא יחייב את צד ג'. בלשונם של חלק מפסקי הדין אפשר היה אומנם לטעות כי את הצדדים עצמם, מאידך גיסא, תחייב הפסיקה אף ביחסיהם אל מול צד ג', בענייננו אל מול האם, אולם לא כך הדבר, שכן ברי כי לא ייתכן מצב שבו פסק דין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שיקבע כי הצדדים אינם חייבים לצד ג' לא יחייב את אותו צד ג' ואילו כזה שיקבע כי חייבים הם לו – יחייב אותם. תוצאה כזו אינה הולמת לא רק את עקרונות הסמכות אלא גם את עקרונות הצדק הבסיסיים. והרוצה אמירה מפרושת בעניין ימצאנה בפסיקת בית המשפט שצוטטה "דבר לא ימנע את התובע או את הנתבע מהעלות את שאלת הבעלות [...]" לאמור: ההכרעה הנגררת כוחה יפה רק בגדרי אותו הליך עצמו, וכלפי השאלה שאינה בסמכות המקורית של הערכאה הדנה באותו הליך לא תחייב הכרעה זו איש מן הצדדים, וכך אפילו כשמדובר באותם צדדים עצמם אלא שבהליך הנדון התדיינו בהיבט שבסמכות ערכאה אחת והשאלה הנגררת היא בעניין שבסמכות ערכאה אחרת, ולא כל שכן שביחסי הצדדים כלפי צד ג' לא תחייב ההכרעה לא אותם ולא את אותו צד ג'.
ו. ומכאן לענייננו:

לו היה המערער תובע את המשיבה להשיב לו את שפרע או שעתידי הוא לפרוע לאימו בגין החוב המשותף היה בית הדין מוסמך לדון בשאלה הנגררת אם יש או היה חוב כזה ולפסוק במישור יחסי הצדדים בשאלה זו.

אף אז הייתה פסיקתו מחייבת רק אותם עצמם:

אם היה קובע כי לא היה חוב כזה ופוטר את המשיבה מלשלם למערער – יכולה הייתה האם עדיין לתבוע את המשיבה ולטעון כי היה חוב כזה על המשיבה לשאת בחלקו. לו לאידך גיסא היה בית הדין פוסק כי היה חוב כאמור והיה מחייב את המשיבה לשלם למערער – יכולה הייתה המשיבה לתבוע לאחר מכן את האם, בהנחה כי הייתה המשיבה יכולה להראות מעורבות שלה בהליך בשכנוע ישיר או עקיף של בית הדין בקיום החוב, ולטעון כי החוב לא היה ולא נברא והאם שטענה לקיומו הסבה לה נזק משגרמה לחיובה לשלם למערער בגין מחציתו.

תביעות אלה של האם או של המשיבה לא היו מצויות בסמכותו של בית הדין הרבני ולא היו נדונות בו אלא בבית המשפט, והנתבעת בתביעה זו לא הייתה יכולה לטעון כי העניין הוכרע כבר בבית הדין, כיוון שלהכרעת בית הדין היה תוקף רק במישור של יחסי המערער והמשיבה ולא במישור יחסייהם עם האם.

אולם עצם ההכרעה במישור יחסי המערער והמשיבה אכן הייתה יכולה להיות בבית הדין.

אך שעה שהמערער אומר בפה מלא כי התביעה היא בשם האם או בעבורה ובהסתמך על הסכמתה הנטענת כי יתבע בעבורה וכו' הרי שהתביעה כולה מצויה רק במישור של יחסי האם והמשיבה, מישור שאינו בסמכותו של בית הדין, ואין מקום להכרעה של בית הדין בשאלה זו כביכול כשאלה נגררת ולצורך התביעה שבין המערער והמשיבה, שכן תביעה כזו כלל אינה קיימת (בהקשר של חוב זה).

ז. פסקי הדין שמהם ביקש המערער להסתייע – לא זו בלבד שאינם מסייעים בידו אלא שתומכים הם במסקנה כי יש לדחות את עמדתו.

יכולים היינו לשים קנצי למילין כאן, שמאחר שהמערער עצמו שמת את הקרקע מתחת טענותיו – אין אנו זקוקים לדברי המשיבה.

מכל מקום נציין בקצרה כי המשיבה מצידה הפנתה אף היא לכמה פסקי דין שאף מהם עולה אותה מסקנה כי פסיקת בית הדין במצבים ממין זה עשויה לחייב אך ורק במישור של יחסי הצדדים עצמם ולא במישור של יחסייהם עם צד ג'.

ראוי להעיר כי נדמה כי דברי המשיבה בעניין זה על מכלול המובאות שבהם אינם אלא דברי כבוד השופט אסף זגורי מבית המשפט לענייני משפחה בנצרת בתמ"ש 39711-04-12 ע.ב.א. נ'

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ד.ב.א. ואח' – מילה במילה, או למצער כמעט מילה במילה (למעט דילוגים מסוימים ואולי שינוי סדר פסקאות), וראוי היה להביא דברים בשם אומרם.

אנו מכל מקום נקצר ונימנע מלסקור את כל הפסיקות שציננה המשיבה, שכן שעה שדברינו בפרק זה הם בלאו הכי בבחינת "למעלה מן הצורך" לאחר שכאמור לעיל מדברי המערער עצמו ומהאסמכתאות שהביא עולה כי אין לקבל את עמדתו, ואין מקום להאריך במה שהוא למעלה מן הצורך. דינו בהפנייה לדברי בית המשפט לענייני משפחה הנ"ל – הרוצה להרחיב את הדעת והיריעה יעיין שם, והרוצה להסתפק בשנאמר עד כה – יסתפק בו.

על כל פנים תוצאת פסקי הדין שהובאו שם ודברי בית המשפט לענייני משפחה בהליך האמור עצמו אחת היא ותואמת לאמור לעיל (אם כי בית המשפט לענייני משפחה שהליך האמור נמנע מלקבוע הלכה למעשה כדבריו משום שבאותו מקרה קבע בית הדין הרבני כי הסמכות נתונה לו, ועל פסיקתו לא הוגש ערעור – ואף שבית המשפט סבר כי אותה פסיקה מוטעית היא, מכל מקום נהג בהתאם לכללי כיבוד הערכאות ולא פסק כי הסמכות – סמכותו שלו היא, אם כי גם לא סילק אותה על הסף אלא עיכב את בירורה).

ח. למען הסר ספק נעיר בשולי הדברים כי אין באמור כדי לסתור את החלטתו של בית הדין קמא שבגדרה חויבה המשיבה לשלם לאם המערער 99,000 ש"ח בגין חוב אחר (כמוזכר בתחילת פסק דינו).

החלטה זו שרירה וקיימת לכאורה לא רק בגלל היותה כבר מעשה עשוי או משום שיש לראות את הסכמת המשיבה לכך כהתחייבות המחייבת אותה במנותק מן ההחלטה, כדברי בא כוחה, אלא משום שהמשיבה עצמה אומנם גרסה בעניינו של חוב זה כי אין לראות באם בעלת דין, אך בד בבד הסכימה לשלם את החוב לאם בכפוף להסכמת המערער כי משתעשה כך לא יהיו לו עצמו תביעות נגדה בגין חוב זה.

משמעות הדברים היא כי:

1. בנוגע לאותו חוב הסכימה המשיבה עצמה כי חייבת היא לשלם למערער שהוא שקיבל את ההלוואה. ודוק: שם דובר בהלוואה לצורך העסק שהקים המערער, המשיבה לכאורה לא הייתה שותפה בעסק ולא בהלוואה אך זכאית הייתה למחצית שווי העסק וחייבת כלפי המערער במחצית ההלוואה או לחלופין היה צורך לקזז את מחצית ההלוואה משווי העסק ומכלל מסת נכסי המערער מכוחו של חוק יחסי ממוץ. וזאת בניגוד להלוואה הנטענת בעניינו שלפי הנטעון ניתנה לשני הצדדים לצורך רכישת דירת מגוריהם.

פסיקת החיוב בגין יחסיהם הממוניים של המערער והמשיבה מצויה כמובן בסמכות בית הדין.

2. הצדדים הסכימו – והם סוברניים להסכים – כי אם תעביר המשיבה את החוב לידי אם המערער ייראה הדבר כתשלום חובה למערער (או – לשון אחרת – כהוספת הסכום למסת נכסיו שלו וגריעתו ממסת נכסיה שלה לצורך איזון המשאבים), וממילא לא תקום לו שוב עילת תביעה כלפיה.

כך בנוגע לאותו חוב.

ולא כך בנוגע לחוב הנטען ושבעניינו דנים אנו עתה, שהמשיבה טוענת כי אינה חייבת בו כלל לאיש וכמובן אינה מסכימה לשלם לאם המערער כדי להיפטר מחוב זה כלפיו, ואף המערער עצמו אינו טוען כי חייבת היא לו דבר בגינו אלא כי חייבת היא לאימו.

ט. המסקנה מכל האמור עד כה היא כי יש לדחות את הערעור ולקבוע כי בדין סגר בית הדין קמא את התיק, שכן העניין היחיד שלא הכריע בו הוא עניין החוב הנטען לאם המערער, חוב שאף המערער אינו תובע בגינו דבר לעצמו ואינו טוען כי פרעו, אלא דובר בעניינו בשמה של האם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עם האמור ולמרות האמור צדק המערער בתלונתו על העבר הביאור בגופן של החלטות בית דין קמא בדבר סיבת סגירת התיק – את הנימוק של העדר הסמכות היה על בית הדין קמא ליתן בפירוש ולא להניח לצדדים להסיקו מדעת עצמם או לנו לבארו להם.

לאמור יש גם השלכה מעשית כמובן, שכן בהעדר הנמקה לסגירת התיק אפשר שהייתה אם המערער מתקשה לתבוע את החוב, שכן המשיבה הייתה יכולה לטעון נגדה כי העניין נדון כבר בבית הדין ואף לטעון כי משמעות סגירת התיק היא דחיית התביעה.

אומנם גם לו כך היה יכולה הייתה האם לטעון – ובצדק – כי אף אם נניח שבית הדין דחה את התביעה הרי שעשה זאת בחוסר סמכות. סביר שטענתה זו הייתה מתקבלת, אולם לשם כך הייתה נחוצה התדיינות שבסופה החלטה שיפוטית שהייתה קובעת כך, ואפשר אף שהייתה עולה טענה כי בית הדין שדן בדבר ודחה את התביעה גרס כי יש לו סמכות ועל כן לפחות בשלב ראשון על בית המשפט להימנע מלדון בתביעה, מכוח כיבוד הערכאות (כפי שנהג בית המשפט לענייני משפחה בנצרת בהליך שנוכר לעיל), ולו כך היה הייתה צריכה אז האם לבקש בהבהרה מבית הדין או לערער לפנינו וכו' – את כל זה נכון היה למנוע מראש בהבהרה ברורה כי סגירת התיק היא בשל חוסר הסמכות, וחבל שלא כך נעשה.

נוסיף לאמור גם כי בשלב הראשון של ההליך שלפנינו לא נטענה טענת הסמכות אף מצידה של המשיבה (שיוצגה אז בידי באת כוחה הקודמת), ורק משהועלה העניין בדיון – ביוזמת בית הדין דן – טענו הצדדים לגביו.

בנסיבות אלה אין מקום לחייב את המערער בהוצאות משפט.

י. לאור האמור בית הדין פוסק ומורה כדלהלן:

1. הערעור נדחה.
2. בית הדין הרבני נעדר סמכות לדון בתביעתה של אם המערער התובעת באמצעותו את המשיבה בגין הלוואה שנתנה לצדדים, לפי הניטען, וזאת גם אם האם מסכימה לסמכות, גם אם ייפתה את כוחו של בנה, המערער, וגם אם התביעה הועלתה תוך כדי הדיון בתביעות שבין המערער והמשיבה.
3. מאחר שבית הדין קמא לא פירט ולא ביאר שנימוקיו לסגירת התיק הם העדר הסמכות לדון בעניין זה (והיותו העניין היחיד שלא הוכרע עד כה), ומאחר שאף המשיבה לא העלתה את טענת הסמכות בכתב התשובה לערעור, אין מקום לראות בערעור זה ערעור סרק ולפיקח אין צו להוצאות. הערובה להוצאות שהפקיד המערער כתנאי לשמיעת ערעורו תושב לו.
4. פסק הדין מותר בפרסום בכפוף להשמטת פרטיהם המזהים של הצדדים (לרבות אם המערער). ניתן ביום ב' בשבט התשפ"ג (24.1.2023).

הרב מימון נהרי

הרב אברהם שינדלר

הרב יעקב זמיר

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה